

**The School of Economics and Management
in Public Administration in Bratislava**

**TOPICAL ISSUES OF
SOCIETY DEVELOPMENT
IN THE TURBULENCE CONDITIONS**

*Conference Proceedings of
the International Scientific Online Conference*

May 30, 2020

Bratislava 2020

School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava
Academy of the State Penitentiary Service (Ukraine)
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University (Ukraine)
Donbas State Pedagogical University (Ukraine)
Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)
Katowice School of Technology (Poland)
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)
National University of Civil Protection of Ukraine (Ukraine)
Odessa National Polytechnic University (Ukraine)

**TOPICAL ISSUES OF
SOCIETY DEVELOPMENT
IN THE TURBULENCE CONDITIONS**

Conference Proceedings of the International Scientific Online Conference

May 30, 2020

Bratislava 2020

ISBN 978 – 80 – 89654 – 67 – 3

EAN 9788089654673

Conference Proceedings of the International Scientific Online Conference *Topical Issues of Society Development in the Turbulence Conditions* (May 30, 2020, Bratislava, Slovak Republic). The School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, 2020; ISBN 978-80-89654-67-3; pp. 392.

Reviewers

Renáta Bernátová – doc. RNDr., PhD., University of Presov, Slovak Republic

Ihor Lyman – Doctor of Science, Professor, Berdyansk State Pedagogical University, Ukraine

Olena Raevneva – Doctor of Science, Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Sławomir Śliwa – PhD, Academy of Management and Administration in Opole, Poland

Editorial Office:

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

851 04 Bratislava 5, Furdekova 16 tel. +421 905 864 457

E-mail: sekretariat@vsemvs.sk

Publishing House:

© Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

851 04 Bratislava 5, Furdekova 16 tel. +421 905 864 457

Authors are responsible for content of the materials.

© Authors, 2020

© Publishing House VŠEMvs, 2020

CONTENTS

SECTION 1

MODERN ISSUES OF EDUCATION IN TURBULENCE CONDITIONS

<i>Inna Kurlishchuk, Oksana Aleksieieva.</i> Impact of virtual mass media on university students' health preserving competence.....	10
<i>Alina Kvitka.</i> Social and communicative competence of future officers of the state criminal and executive service of Ukraine forming as topical issue of professional pedagogics in conditions of turbulence.....	16
<i>Oleksandra Mandych, Arkadii Mykytas.</i> Marketing management: problems, prospects and features of study.....	20
<i>Rymma Shmelova.</i> On implementation of foreign language of public servants' professional training in Ukraine in the conditions of education reforming.....	24
<i>Юлія Гришук.</i> Компетентнісний підхід як методологічне підґрунтя професійної підготовки військових фахівців у ВНЗ в умовах турбулентності.....	27
<i>Максим Демент.</i> Особливості сучасної професійної підготовки курсантів у надзвичайних умовах.....	37
<i>Ольга Застело.</i> Підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов через розвиток їхньої діагностичної компетентності.....	40
<i>Iryna Zozulia.</i> Features of creative competence development of preschoolers in terms of turbulence of society.....	48
<i>Оксана Кікінежді, Світлана Вихор, Галина Жирська.</i> Актуальні питання розвитку гендерної освіти в Україні.....	57
<i>Володимир Кравець, Світлана Кравець.</i> Моделювання дошлюбної підготовки учнівської молоді в епоху турбулентності українського суспільства.....	67

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*Оксана Кікінежді, Світлана Вихор, Галина Жирська
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна*

Annotation. The article deals with the problem of the development of gender education as a priority area of sociohumanitarian Ukrainian state policy to ensure gender equality. The current tendencies of modern gender strategies in the educational national policy of equality as a humanitarian component of safety of public life have been analysed. The conceptual model, the psychological and pedagogical conditions of the formation of an egalitarian personality of a future teacher have been given. The meaning of the concept of “egalitarian personality” has been defined. Innovative techniques of psychological and pedagogical support of the professional formation of future teachers based on gender equality have been developed.

Key words: gender education, gender approach, egalitarian personality, personal-egalitarian approach, gender- equitable environment.

В умовах турбулентності актуалізується проблема розвитку гендерної освіти як пріоритетного напрямку соціогуманітарної державної політики щодо забезпечення гендерної рівності – однієї з основних Цілей сталого розвитку до 2030 року, які були прийняті Україною разом із 193 державами-членами ООН у вересні 2015 року. Викликом часу в сучасному інформаційному просторі є окреслення пріоритетних напрямків національної освітньої політики рівності як гуманітарної складової безпеки суспільного життя та сталого розвитку демократичного суспільства в Україні в об'єднаній Європі.

Гендерна рівність є одним із основних напрямків удосконалення національної системи освіти, що визначені у чинних нормативно-правових документах (Закони України: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; «Національна доктрина розвитку

освіти України у ХХІ столітті»; Концепція Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період 2021 року, Концепція Нової української школи, Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021»), де окреслено системне законодавче поле з метою створення рівних можливостей для жінок і чоловіків, визначено шляхи реалізації гендерного підходу відповідно до світових стандартів якості життя та освіти, подолання гендерної асиметрії та нерівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Йдеться про впровадження дієвих механізмів інституалізації вітчизняної гендерної освіти та гендерних досліджень у систему закладів освіти різного рівня, пошук ефективної системної підготовки та перепідготовки фахівців з гендерних питань, формування егалітарного світогляду та громадянської позиції нової генерації громадян України.

Сьогодні не можна якісно підготувати майбутніх педагогів без вивчення ними гендерної теорії, яка є професійною нормою в демократичних країнах. Набуття студентами гендерних компетентностей як різновиду професійних знань визначають майбутню педагогічну та громадянську позицію в теоретичній, методичній і практичній фаховій діяльності. Видатний педагог-гуманіст Василь Сухомлинський свого часу наголошував: «Виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості» [16, с. 556]. Тож мова йде про проектування та реалізацію інноваційних технологій, релевантних за своїми ключовими параметрами демократичній системі загальнолюдських цінностей, спрямованих на виховання егалітарної особистості, що і визначило *мету статті* – окреслення актуальних тенденцій сучасних гендерних стратегій в освітній політиці України.

Затребуваність досліджуваної проблеми підтверджується увагою науковців до її вирішення. Зокрема, зміст недискримінаційної освіти, що ґрунтується на принципах гендерного підходу розкрито у дослідженнях зарубіжних учених: С. Бем (S. Bem), Ш. Берн (Sh. Bern), Л. Еліот (L. Eliot), Ф. Джексона (Ph. Jackson), К. Лінч (K. Lynch), Г. Острем (G. Ostrem), Дж. Тейлора Гатто (J. Taylor Gatto). Українські науковці займаються розробкою теоретико-методологічних засад гендерної освіти та виховання, виявленням шляхів впровадження гендерного підходу у заклади освіти різного рівня, здійснення гендерного аналізу шкільного простору та антидискримінаційної експертизи

освітнього контенту (Т. Говорун, С. Вихор, В. Гайденко, Т. Голованова, Т. Дороніна, О. Кізь, О. Кікінежді, Л.Кобелянська, В. Кравець, Т. Дрожжина, О. Костюк, О. Луценко, О. Масалітіна, О. Марущенко, Т. Марценюк, Т.Мельник, О. Петренко, М.Скорик, І. Шульга, Л. Яценко та інші вчені).

Важливими пріоритетами у формуванні егалітарного світогляду майбутніх педагогів у контексті людиноцентричної парадигми є «ідеологія самовизначення» молоді (В. Кремень), збереження «ідентичності української освіти як сердечної, духовної і душевної, людської і людяної, народної і родинної, патріотичної і моральної у всіх загальнолюдських вимірах» (В. Андрущенко); імплементація компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного та суб'єктно-діяльнісного підходів як системотвірних складових гуманізації освіти (Г. Балл, І. Бех, О. Бондарчук, М. Боришевський, Т. Говорун, В. Кравець, В. Роменець, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, В. Татенко, Т. Титаренко та інші вчені).

Проблема впровадження гендерного підходу в сферу освіти є однією з найменш розроблених у вітчизняній практиці. Труднощі пов'язані передусім із його відносним новаторством в освітній практиці, неоднозначним трактуванням як гендерної термінології, так і її змістовного наповнення, посиленням патріархальних викликів паритетній демократії, «гендерною еkleктикою», стереотипізацією суспільної свідомості, фемінізацією педагогічних колективів, незначним представництвом в них чоловіків-вихователів тощо [3; 5; 11; 12; 15].

Саме на вчителя покладена місія пропаганди ідеології рівності можливостей і прав статей (егалітарних гендерних орієнтацій) для досягнення будь-яких життєвих цілей та індивідуального розвитку, не обмеженого статевою належністю, з метою побудови суспільства паритетної демократії як нової парадигми «єдиної спільноти рівноправних людей».

На сьогодні в українському соціумі гостро затребуваними проблемами постають: компаративістичний аналіз гендерної освіти та гендерних досліджень у національній, європейській та міжнародній освітній політиці; гендерний дискурс в психологічній науці та психотерапевтичній практиці; гендерний вимір навчально-професійної підготовки педагога в контексті реалізації Концепції Нової української школи; шляхи створення гендерно-справедливого середовища як недискримінаційного, безпечного, егалітарно-освітнього для дітей та молоді.

В умовах подальшої гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи пріоритетним завданням є досягнення соціальної справедливості як політики гендерної рівності, що зумовлює зміст підготовки майбутніх педагогів до створення гендерно-справедливого середовища, релевантного принципам паритетності і рівноцінності статей [8, с. 15–21].

Як зазначається у «Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» (Указ Президента України №195/2020 від 25 травня 2020 року), «проблемою, яка потребує розв'язання, є низький рівень культури безпечної, здорової поведінки та ненасильницької взаємодії у дітей шкільного віку, інших учасників освітнього процесу, погіршення стану здоров'я учнів, недостатній рівень доступності, безпечності і комфортності умов шкільного навчання [13].

Ключовими завданнями щодо її реалізації є: формування в учасників освітнього процесу гігієнічних навичок та засад здорового способу життя, зокрема звичок здорового харчування, фізичної активності, безпечної комунікації; створення сучасного, розвивального, безпечного, комфортного та інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, захисту від небезпек, підвищенню рухової активності дітей; забезпечення відповідності змісту повної загальної середньої освіти та методик навчання сучасним потребам дитини у збереженні та зміцненні здоров'я, захисті від небезпек, підвищенні рухової активності, безпечній комунікації; упровадження принципу недискримінації, в тому числі конфіденційності щодо наявності будь-яких дискримінуючих ознак [13].

Ознайомлення з основами теорії та практики гендерної освіти дає змогу вирішувати спірні питання у взаємостосунках статей через призму гендерних знань, виступати захисниками не тільки жіноцтва, але й чоловіків, відстежувати порушення гендерної рівноваги, прав і можливостей обох статей з точки зору гендерної педагогіки і жіночих студій, феміністичних підходів, уповноваженої освіти тощо. На думку академіка В. Кравця, «Ефективність набуття студентами гендерних компетентностей залежить не лише від їх готовності до виконання гендерних ролей в період трансформаційних змін у суспільстві, а й від готовності проводити просвітницьку роботу у майбутній професійній діяльності. Тому розробка концептуальних засад формування гендерної культури молоді, виявлення умов інтегрування гендерно чутливого підходу у зміст вищої школи є надзвичайно важливим завданням в контексті сучасної

педагогічної парадигми, модернізації освітньої системи та подальшого розвитку вітчизняної гендерології на шляху побудови в Україні паритетної демократії» [9, с. 19–20].

Учена Т. Говорун наголошує, що «розкриття проблематики гендерної психології у загальному контексті теоретичних підходів, і *суб'єктно-вчинкового*, зокрема, відкриває шляхи вирішення багатьох прикладних задач гендерної культури завдяки зверненню до понять свідомості, самовизначення, атрибуції відповідальності, особистісного вибору. Згідно зі суб'єктно-вчинковим підходом, досягнення рівності статей в психологічному полі може бути особливо продуктивним перш за все завдяки виходу за межі стереотипізованих, усталених ролей, особистісному виклику нормативному тиску соціального середовища» [4, с. 93]. Директор Інституту проблем виховання НАПН України І. Бех зазначає, що «...мета розвивального виховання полягає у створенні зовнішніх і внутрішніх умов для побудови індивідуальної траєкторії ціннісно-сислового самовизначення особистості, яке виступає орієнтовною основою її свідомої поведінки у природному і соціокультурному світі» [1, с. 9].

Багаторічний досвід викладання гендерних дисциплін та діяльність Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України – Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Школи гендерної рівності засвідчили зростання інтересу майбутніх педагогів до гендерних проблем за умови вільного та творчого самовираження (суб'єкт-суб'єктного спілкування), деконструкції гендерних стереотипів як традиційних статево-рольових обмежень [2; 6; 9].

«Гендерна матриця» української педагогічної думки є методологічним підґрунтям для сучасних стандартів рівноцінності статей, розширення егалітарного світогляду майбутніх педагогів. Педагоги-класики наголошували на соціальній необхідності освітніх закладів пропагувати цінності соціальної рівності статей, на важливості їх «інвестування» у зміст навчально-виховного процесу школи тощо (В. Сухомлинський, Г. Ващенко, С. Русова, А. Макаренко, К. Ушинський та ін.) Слід підкреслити, що впровадження гендерно-освітніх технологій передбачає досягнення «рівності результатів» на підставі інтеграції двох принципів – «рівного доступу» і «рівного ставлення», під якими

розуміється розкриття власного, індивідуального потенціалу молодої людини, незалежно від її статевої належності [17].

В основу егалітарної моделі фахівця-педагога покладені провідні ідеї гуманістичної психології, «гендерна матриця» національної педагогічної спадщини, інтеграція компетентнісного, особистісно орієнтованого, гендерного та суб'єктно-діяльнісного підходів, принципи саморозвитку, культуродоцільності, діалогічного стилю спілкування, аксіологічності, комплексності, цілісності тощо. Ми розглядаємо егалітарну особистість майбутнього педагога як суб'єкта самотворчості, відкритую, самодостатню, гендерно компетентну особистість, яка сповідує принципи рівноцінності та паритетності статей у особистісному і професійному життєздійсненні.

Побудова моделі становлення егалітарної особистості майбутнього педагога на засадах інтеграції вище означених підходів охоплювала підготовку дівчат і хлопців до гнучкого соціостатевого репертуару в різноманітних сферах життєдіяльності з урахуванням їхніх здібностей, уподобань, нахилів, можливостей; забезпечення рівних умов для пропагування ідеї рівноваги та взаємозамінності гендерних ролей, повноти розвитку індивідуальності, гармонійної цілісності особистості незалежно від її статевої належності. Шлях до формування гендерної культури пролягає як через гендерну поінформованість (обізнаність), так і гендерну чуйність (уміння толерантного ставлення), а також асертивність, які формують здатність протистояти статевим стереотипам.

Розширення «гендерного» бачення виховних проблем майбутніми педагогами у процесі просвітницької роботи здійснювалося на основі розроблених положень особистісно-егалітарного підходу, основними принципами якого є: науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя розвінчування стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у ставленні до статей та в міжстатевому спілкуванні; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо «життя в статі»; суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації егалітарного самовизначення та саморефлексії в учбовому діалозі; подолання статевих стереотипів; рівноцінність «чоловічого» та «жіночого» начал в аналізі дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як меншовартісного. Емпірично доведено, що за цих умов модель забезпечує

створення егалітарно-освітнього середовища у закладі вищої освіти, активізацію самовизначення молоді в питаннях гендерної культури, розвиток гендерної чуйності та толерантності майбутніх педагогів [6; 7; 8].

Гендерні знання вчителя, зокрема, включають уявлення про: біполярний конструкт гендеру (поляризація маскулінності-фемінності як жорстка дефініція статевої ролі в патріархальній культурі); андроцентризм як традиція підпорядкованості жіночої статі та домінування чоловічої; егалітарний (партнерський) конструкт гендеру; сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкриту дискримінацію як практикування різних навчальних програм для хлопчиків та дівчаток; приховану дискримінацію як насадження гендерних стереотипів у змісті навчальних матеріалів; стереотипні уявлення про гендер у педагогів освітніх закладів.

У контексті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та із врахуванням європейського вектору освітніх реформ в процесі діяльності Центру обґрунтовано засади егалітарної ідеології на основі унікальності «педагогічної матриці» української гуманістичної спадщини; впроваджено гендерні стандарти освіти; проведено гендерну та антидискримінаційну експертизу освітнього контенту, ЗМІ, гендерний аудит університету; виявлені шляхи імплементації гендерного підходу у соціогуманітарний простір «навчальний заклад – родина – громада»; розроблено гендерночутливі програми соціального партнерства на регіональному та місцевому рівнях; розроблено, апробовано та впроваджено модель формування валеологічної культури у дитячому віці на засадах гендерного підходу; виявлено соціально-педагогічні механізми підготовки молоді до створення егалітарної сім'ї та відповідального батьківства і материнства; описано феномен дитячої субкультури крізь призму гендеру; систематизовано наукові праці з проблеми системної протидії насильству щодо неповнолітніх; розроблено навчально-методичний комплект з основ здоров'я для початкової школи на засадах гендерного підходу (підручники і робочий зошит (О. Кікінежді, Г. Жирська, І. Шульга)); програму освітнього курсу та навчально-методичний посібник для батьків «Відкриті родинні студії «Фінансова мудрість родинної педагогіки», що рекомендовано МОН України з наданням відповідного грифу.

Сьогодні співробітники Центру працюють над реалізацією наукового проекту (держбюджетної теми) на замовлення МОН України «Психолого-

педагогічні механізми створення гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді у контексті реалізації Концепції Нової української школи» (реєстраційний номер 0119U100477) (керівник – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор В. Кравець) [17].

Гендерно-справедливе середовище розглядається нами як недискримінаційне, творчо-розвивальне та здоров'язберезувальне, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, егалітарності та паритетності статей, в умовах функціонування яких забезпечується повноцінний розвиток особистості, незалежно від її статі, віку, дієздатності, раси, культури, віросповідання, етнічності тощо, вибудовується «майбутня життєва траєкторія людини» (В. Кремень) [8, с. 15–21].

Розроблено інноваційні технології для здійснення психолого-педагогічного супроводу професійного становлення майбутнього педагога на засадах рівноправ'я статей (інтерактивні методи соціально-психологічного навчання; освітньо-тренінгові програми «Становлення егалітарної особистості вчителя-професіонала», «Формування гендерної культури молоді» (автори: О. Кікінежді, О. Кізь); навчальна програма інтегрованого курсу «Гендерна освіта: теорія і практика» (автори: Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравець); включення гендерних модулів у зміст гуманітарних дисциплін), метою яких є формування егалітарного світогляду майбутніх учителів.

Розроблено засадничі принципи гендерночутливого університетського середовища, у партнерській взаємодії зі студентами реалізовано соціально-важливі проєкти різного рівня («Тролейбус Щастя»), міжнародні програми «Темпус «ELITE»: Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту», «Кросмедіа і якісна журналістика», «STEM-освіта», «Академічна чесність як умова сталого розвитку вузу та соціальної справедливості», проведено шість Всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт з напрямку «Гендерні дослідження» (2006–2011 рр.), сім всеукраїнських та сім міжнародних науково-практичних конференцій з гендерної проблематики (2000–2020 рр.) [14].

Таким чином, розробка та впровадження сучасних гендерно-освітніх стратегій в Україні спрямована на розвиток гендерних компетенцій студентської молоді як ключових життєвих компетентностей в контексті найкращих практик ЄС; формування егалітарної свідомості шляхом реконструкції гендерних стереотипів як традиційних культурних обмежень;

розвиток гендерної чутливості та гендерної толерантності як демократичних стратегій мислення, здатності актуалізувати і вибудовувати альтернативні до патріархальної культури життєві стратегії і схеми поведінки, реагувати на дискримінацію за ознакою статі.

Серед перспектив – виявлення провідних чинників егалітарної соціалізації студентської молоді та пошук ефективних шляхів підготовки нової генерації учительських кадрів до створення егалітарно-освітнього середовища для дітей та молоді.

Література

1. Бех І. Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання / І. Д. Бех // Інноватика у вихованні. – 2015. – Випуск 1. – С. 7–13.
2. Вихор С. Т. Особливості викладання курсу «Гендерна педагогіка» для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / С. Т. Вихор // Підготовка фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування: колективна монографія; за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. – Тернопіль: Осадца Ю. В., 2019. – С.180–190.
3. Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Маруценка, О. Андрусик, Т. Дрожжиної. – Харків: Планета – Принт, 2017. – 68 с.
4. Говорун Т. В. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі / Т. В. Говорун // Людина. Суб'єкт. Вчинок. Філософсько-психологічні студії; за заг. ред. В. О. Татенка. – Київ: Либідь, 2006. – С. 92–117.
5. Гендерна педагогіка: хрестоматія / за ред. В. Гайденко; пер. з англ. В. Гайденко, І. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 313 с.
6. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
7. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. О. Кікінежді. – Тернопіль: Стереарт, 2014. – 884 с.
8. Кравець В. До проблеми гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи / В. Кравець, О. Кікінежді, І. Шульга // Освітologia. – 2018. – № 7. – С. 15–21.
9. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: навчальний посібник / В. П. Кравець. – Тернопіль: Джура, 2003. – 416 с.
10. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – Київ: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
11. Марценюк Т. Інша оптика. Гендерні виклики сучасності / Т. Марценюк. Київ: Смолоскип, 2019. – 256 с.
12. Мельник Т., Кобелянська Л. Гендер у термінах, правових актах і практиці перетворень: словник-довідник. – Київ: Логос, 2020. – 239 с.

13. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.president.gov.ua/documents/1952020-33789>.
14. Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. проф. В. П. Кравця. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – 200 с.
15. Скорик М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних Директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження / М. Скорик. – Київ: Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. – 78 с.
16. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 томах / В. О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
17. Kravets V. Theory and Practice of Preparing a Future Teacher to the New Ukrainian School: a Gender Perspective / V. Kravets, O. Kikinezhdі, H. Zhyrska // Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph / edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. – Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. – P. 21–35.

ISBN 978 – 80 – 89654 – 67 – 3

EAN 9788089654673